

Minun kieleni, sinun kielesi, meidän kieleemme...

Mitä kaksikielisyys tarkoittaa?

Ihmisen kielellinen kehitys ja kielenoppiminen ovat elinikäisiä, koko ajan muuttuvia prosesseja. Kaikkeen kehitykseen liittyy lyhyempiä tai pidempiä kausia, jolloin lapsen kielellisten taitojen kehittyminen voi näyttää pysähtyneen. Tällainenkin kausi on aktiivista oppimisen aikaa. Kielenoppimisessa on tiettyä säännönmukaisuutta, oppiminen etenee pääsääntöisesti eri yksilölläkin samanlaisten kehitysvaiheiden kautta. Kielitaidon kehittämisessä uusien taitojen omaksuminen edellyttää tiettyjä, aikaisemmin opittuja taitoja.

Oppijoilla kielitaidon eri osa-alueiden kehitys voi olla hyvin erilaista. Puhumisen, kuullun ymmärtämisen, kirjoittamisen, luetun ymmärtämisen, kielen rakenteen ja sanaston kehittyminen eivät välttämättä etene samaan tahtiin. Toista kieltä opitaan pääsääntöisesti samojen kehitysvaiheiden kautta kuin ensimmäistäkin kieltä. Varhaislapsuudessa ensimmäistä ja toista kieltä voi oppia samanaikaisesti tai peräkkäisesti, jolloin toinen kieli opitaan ensimmäistä myöhemmin.

Lapsen ensimmäisen kielen kehitys

Lapsi omaksuu ensimmäisen kielen eli oman äidinkielenensä varhaislapsuudessaan luonnollisessa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Ensimmäisen kielen oppiminen alkaa ennen syntymää. Jo sikiövaiheessa lapsi erottelee äänneitä ja lapsen aivoihin jää muistijälkiä kielessä usein esiintyvistä äänneistä. Lapsella on syntyessään kyky havainnoida kaikkia kieliä. Kahden kuukauden ikäisenä lapsi erottaa oman äidinkielenensä toisista kielistä, mutta kyky erottaa muita kieliä toisistaan heikkenee.

Ensimmäisen ikävuoden aikana lapsi kokeilee ja harjoittelee eri äänneitä esimerkiksi jokeltelemalla. Lapset oppivat ensin vokaaleja. Kaikissa kielissä opitaan ensin a, a-i, ja i-u. 1–4 vuoden iässä lapsen sanavarasto kasvaa huomattavasti. Ensin lapsi käyttää yhden sanan lauseita, joilla voi olla kokonaisen lauseen merkitys. 2–5-vuotiaana taivutukset ja lauserakenne alkavat kehittyä, ja 5-vuotiaana lapsi hallitsee sanojen taivutusta ja lauseiden muodostumista koskevia sääntöjä. Lapsen kieli kehittyy 5–7-vuotiaana nopeasti, ja hän siirtyy vähitellen yhä tietoisempaan kielenkäyttöön. Noin kuuden vuoden iässä lapsi kiinnostuu kirjaimista ja tulee tietoisemmaksi äänneistä.

Toisen kielen oppiminen

Toista kieltä opitaan ympäristössä, jossa käytetään pääasiallisesti jotakin muuta kuin oppijan omaa äidinkieltä. Toisen kielen oppiminen on prosessi, jossa omaksutaan yksi tai monikielisessä oppimisympäristössä jopa useampi kieli. Seuraavassa tarkastellaan toisen kielen oppimista eräistä näkökulmista, jotka liittyvät olennaisesti 4-16-vuotiaan oppilaan toisen kielen arviointiin, opetukseen ja seurantaan.

Toisen kielen omaksuminen alkaa siitä, että lapsi puhuu omaa äidinkieltään ympäristössä, jossa muut käyttävät eri kieltä. Vaihe voi kestää muutamasta viikosta jopa yli vuoteen. Lapsi havainnoi aktiivisesti eri kieliä, mutta keskustelee vain omalla äidinkielellään.

Toisessa vaiheessa lapsi kommunikoi ei-kiielellisesti: hän kiinnittää toisten huomion ja pyytää asioita sekä jäljittelee ei-kiielellisin keinoin. Tässä vaiheessa lapsi ei kommunikoi lainkaan omalla kielellään esimerkiksi luokkatovereiden kanssa, ja voi olla, että hän ei puhu kouluympäristössä lainkaan. Lapsi kuitenkin aktiivisesti kartuttaa ja havainnoi uutta kieltä sekä harjoittelee hiljaisesti uusia asioita. Tämä vaihe voi olla joko lyhyt tai kestää melko pitkään.

Kolmas vaihe on toisen kielen puhuminen, jolloin lapsi alkaa käyttää julkisesti uutta kieltä. Lapsen toinen kieli ei suju vielä kieliopillisesti oikein, ja hän voi käyttää pääasiassa tilannesidonnaisia fraaseja. Hän käyttää lähinnä lyhyitä lauseita ja yksinkertaisia muotoja. Neljännessä vaiheessa lapsi on omaksunut kielelliset peruskommunikointitaidot. Lapsi käyttää edelleenkin lyhyitä ilmaisuja, mutta ilmaisu on jo täsmällisempää. Lapsi on omaksunut uuden kielen tärkeimmät säännöt ja pystyy melko hyvin kommunikoimaan toisella kielellä.

Lapsi ja nuori voivat oppia toisen kielen myös niin sanotun pinnallisen kompetenssin eli pintakielen kautta, jonka oppimiseen menee yleensä 1–2 vuotta. Jotta lapsi selviytyisi koulun asettamista vaatimuksista, hänen tulee hankkia myös kognitiivinen kielellinen kompetenssi eli syväkieli, joka mahdollistaa kognitiivisen ajattelutoiminnan ja opiskelun uudella kielellä. Tämän vaiheen saavuttaminen kestää vähintään viisi vuotta. Niinpä koko kielenoppimisprosessi arkielämän tilanteista selviämiseksi toisen kielen käyttämiseen opiskelukielenä kestää 7–8 vuotta.

Suomea vieraana kielenä oppivat oppilaat

Suuren ryhmän kaikkien Suomi-koulujen oppilaista muodostavat lapset, joiden vanhemmista toinen on suomalainen. Nämä lapset tai nuoret ovat syntyneet ja eläneet maassa, jonka valtiokieli ei ole suomi. Tällöin heidän äidinkieltensä on asuinmaan kieli tai jokin kokonaan toinen kieli, ja he oppivat suomen kielen toisena kielenä joko samaan aikaan äidinkieltensä kanssa tai sen jälkeen.

Jokaisen ulkomailla asuvan suomalaisvanhemman tulisi miettiä, mikä on se suomen kielen taito, jonka hän haluaisi lapselleen / lapsilleen välittää. Joillakin Suomi-koulun vanhemmista on käsitys, että suomen kielen oppimisen voisi jättää vain Suomi-koulussa tapahtuvaksi. Sen sijaan, että suomen kielen oppimiseen panostettaisiin jokapäiväisessä elämässä ja arjessa, se jätetään helposti vain lomahuviksi. Ajatellaan, että Suomenlomien välillä Suomi-koulu voi hoitaa kielen opettamisen. Olisi tärkeää, että kaikki vanhemmat ymmärtäisivät, että näin vähäinen kosketus toisen kielen kanssa ei tuota yleensä edes peruskommunikaation tarvittavaa kielitaitoa eikä myöskään riittävästi yllä jo hankittua kielitaitoa.

Perusteluita ja syitä siihen, että suomen kieltä ei käytetä osana arkielämää, on useita. Tämä on ongelma, johon ei ole yhtä oikeaa vastausta. Suomi-koulut eivät tuomitse yhdenkään perheen ratkaisuja. Asuinmaan vallitseva kieli tulee helposti hallitseväksi, varsinkin, jos se on samalla oppilaan kieli, jolla hän käy koulua. Tämä voi olla myös perheen kotikieli, jolloin vanhempien vastuulla on, oppiiko lapsi myös vanhempansa kotimaan ja suvun kielen.

Suomi-koulun tehtävänä on lasten opetuksen lisäksi jakaa tietoa, tukea sekä kannustaa ulkosuomalaisia vanhempia heidän valitessaan kasvattaa lapsensa myös suomenkielisiksi. Usein opettajat auttavat vanhempia pohtimaan, mikä suomen kielen taitotaso heidän lapselleen on riittävä kulloisessakin tilanteessa. Tärkeää olisi, että perheillä ja koululla olisi yhteinen käsitys siitä, mihin oppilaan kielitaidon kanssa tähdätään.

Henna Puhakka

Artikkeli on lyhentäen muokattu Suomikouluoppaan (Toivonen, Kauppila, Hoffman, http://www.suomikoulut.fi//sk/index.php?option=com_content&task=view&id=118&Itemid=72) luvusta 1.

Lähteenä käytetty: *Lapsen kielenoppimisprosessi* (Anne Nurminen ja Leena Tuovila-Ginters, KIKE, toim. Leena Nissilä, Opetushallitus.)

La mia lingua, la tua lingua, la nostra lingua ...

Cosa significa bilinguismo?

Lo sviluppo linguistico e l'acquisizione linguistica dell'uomo sono processi che durano tutta la vita e in continua evoluzione. In ogni tipo di crescita ci sono delle fasi più o meno lunghe, periodi in cui talvolta sembra che il processo di acquisizione del linguaggio nel bambino si sia fermato. Tuttavia, anche periodi del genere sono di acquisizione attiva. L'acquisizione linguistica è caratterizzata da una certa regolarità e procede attraverso fasi specifiche anche in soggetti diversi. La padronanza di nuove abilità nello sviluppo delle competenze linguistiche richiede la presenza di abilità precedentemente acquisite.

Gli apprendenti possono avere uno sviluppo molto diverso per le varie aree di abilità linguistiche. Lo sviluppo delle abilità comunicative, della comprensione orale, della produzione e comprensione scritta, delle strutture linguistiche e del lessico non procedono necessariamente di pari passo. L'acquisizione della seconda lingua avviene più o meno attraverso le stesse fasi della prima (la lingua madre). In età precoce le due lingue possono essere acquisite contemporaneamente o consecutivamente, nel caso in cui la seconda lingua viene acquisita successivamente alla prima.

Lo sviluppo della prima lingua (L1)

Il bambino impara la prima lingua, cioè la propria lingua madre, nella prima infanzia in maniera naturale grazie all'interazione con l'ambiente circostante. Già in fase embrionale il bambino distingue i suoni e quelli che si ripetono spesso vengono memorizzati dal cervello. Alla nascita il bambino è sensibile a tutte le lingue. All'età di due mesi il bambino distingue la propria lingua madre dalle altre lingue ma la capacità di distinguere le lingue tra loro si indebolisce.

Durante il primo anno di vita il bambino prova e si esercita a produrre i diversi suoni tramite la lallazione. I bambini imparano in primo luogo le vocali. In tutte le lingue si imparano prima a, a-i, e i-u. Tra 1 e 4 anni di età il lessico del bambino cresce in maniera notevole. Il bambino usa inizialmente frasi composte da una sola parola, che può avere il significato di una frase intera. All'età di 2-5 anni si sviluppano il sistema flessivo nominale e verbale e le strutture linguistiche, a 5 anni il bambino padroneggia le regole riguardanti la flessione delle parole e la formazione delle frasi. Tra i 5 e i 7 anni il linguaggio si sviluppa velocemente e il suo uso diventa sempre più consapevole. Verso i 6 anni il bambino si interessa delle lettere e diventa più cosciente della pronuncia.

L'acquisizione di una seconda lingua (L2)

La seconda lingua si acquisisce in un ambiente in cui si utilizza principalmente una lingua diversa dalla lingua madre dell'apprendente. L'acquisizione di lingua seconda è un processo in cui si acquisisce una o addirittura più lingue, se l'ambiente circostante è plurilingue. Qui di seguito osserveremo l'acquisizione di lingua seconda sotto vari

aspetti, in particolare rispetto all'insegnamento e alla valutazione la seconda lingua di parlanti in età compresa tra i 4 e i 16 anni.

L'acquisizione di lingua seconda inizia nel momento in cui il bambino parla la propria lingua madre in un ambiente in cui si parla principalmente un'altra lingua. Questo momento può durare da poche settimane a un anno. Il bambino distingue attivamente le diverse lingue ma si esprime solo nella propria lingua madre.

Nella seconda fase il bambino comunica in maniera non verbale: richiama l'attenzione degli altri, chiede e imita non verbalmente. In questa fase può succedere che il bambino non comunichi nella propria lingua ad esempio con i compagni di scuola, e che non parli affatto. Il bambino comunque recepisce la nuova lingua e prova in silenzio le cose nuove. Questa fase può essere breve o durare anche piuttosto a lungo.

Nella terza fase il bambino comincia ad usare attivamente la seconda lingua anche in pubblico. La lingua presenta ancora errori grammaticali e il bambino può ricorrere ad espressioni legate al contesto. Il bambino usa perlopiù frasi brevi e forme linguistiche semplici. Nella quarta fase il bambino ha acquisito le abilità comunicative di base, continua ad utilizzare espressioni brevi ma queste sono già più precise. Il bambino ha acquisito le regole principali della seconda lingua e riesce a comunicare piuttosto bene nella seconda lingua.

Giovani e bambini possono imparare la seconda lingua anche attraverso la competenza superficiale, cioè tramite la lingua di superficie, per l'acquisizione della quale sono necessari circa 1-2 anni. Per affrontare le richieste imposte dal sistema scolastico, il bambino deve acquisire anche la competenza linguistica cognitiva, cioè la lingua profonda, che rende possibile i processi cognitivi e lo studio in un'altra lingua. Il raggiungimento di questa fase necessita di circa 5 anni. Quindi, il processo di acquisizione di lingua seconda dall'uso in situazioni quotidiane al suo come lingua di studio dura in tutto circa 7-8 anni.

Gli studenti di lingua finlandese come lingua straniera

Un gran numero di studenti delle scuole finlandesi sono costituiti da bambini di cui uno di due genitori è finlandese. Questi bambini e giovani sono nati e cresciuti in un paese la cui lingua principale non è il finlandese. In questi casi la loro lingua madre è la lingua del paese in cui vivono, o un'altra lingua ancora, e imparano il finlandese come lingua seconda allo stesso tempo della prima lingua, oppure successivamente ad essa.

Ogni finlandese residente all'estero dovrebbe riflettere su che tipo di competenza della propria lingua madre vorrebbe trasmettere ai figli. Alcuni genitori credono che l'acquisizione del finlandese possa essere lasciato solo sulle spalle delle scuole di finlandese. Invece di dedicare tempo ed energie alla lingua nella vita di tutti i giorni, viene relegata a passatempo delle vacanze. Si pensa che durante le vacanze finlandesi, la scuola di finlandese si può occupare dell'insegnamento della lingua. Sarebbe importante

che tutti i genitori capissero che un contatto così limitato non produce generalmente nemmeno le abilità sufficienti per una comunicazione di base e non basta per mantenere la competenza linguistica che già si possiede.

I motivi per cui il finlandese non viene usata come lingua di tutti i giorni possono essere numerosi, ed è un problema che non ha un'unica risposta e le scuole di finlandese non condannano le scelte delle famiglie. La lingua principale del paese di residenza diventa facilmente predominante, soprattutto se è anche la lingua parlata a scuola. Questa può essere talvolta anche la lingua di casa ed è quindi responsabilità dei genitori far imparare al bambino la lingua della patria dei genitori (o di uno di essi) e dei parenti.

Il compito della scuola di finlandese, oltre all'insegnamento, è di informare, sostenere e incoraggiare i genitori finlandesi residenti all'estero nella scelta di crescere i propri figli anche in finlandese. Spesso gli insegnanti aiutano i genitori a riflettere quale livello linguistico è sufficiente nelle varie situazioni. Sarebbe importante che i genitori e la scuola di finlandese condividessero gli obiettivi linguistici dell'apprendente.

Henna Puhakka

Trad. italiana a cura di Lena Dal Pozzo

Il presente testo è ripreso da *Suomikouluopas* (Toivonen, Kauppila, Hoffman, http://www.suomikoulut.fi/sk/index.php?option=com_content&task=view&id=118&Itemid=72), cap. 1.

Riferimenti bibliografici

Lapsen kielenoppimisprosessi (Anne Nurminen ja Leena Tuovila-Ginters, KIKE, toim. Leena Nissilä, Opetushallitus.)